

Veranderingen gedurende de periode 1984 tot 1999 in de samenhang tussen het welzijn van middelbare scholieren en de echtscheiding van hun ouders.

Anna Lont* & Jaap Dronkers†

1. Inleiding

Het tot nu toe uitgevoerde Nederlandse onderzoek naar de samenhang tussen ouderlijke echtscheiding en het welzijn van de betrokken kinderen wijst uit dat niet zozeer de echtscheiding zelf, maar de ruzie die met de echtscheiding gepaard gaat (zowel vooraf als achteraf) de negatieve effecten op het welzijn van de betrokken kinderen in hoofdzaak veroorzaakt (Bosman, 1993; Borgers, Dronkers & van Praag, 1996; Dronkers, 1996, 1997; Spruyt & de Goede, 1997; Fischer & de Graaf, 2001; voor een afwijkende maar incorrecte interpretatie van de onderzoeksresultaten: van Gelder, 2000). Ook het Amerikaanse (Amato & Keith, 1991; Amato, 2001) wijst in hoofdzaak in dezelfde richting.

Deze Nederlandse studies beperkten zich allemaal tot een zo goed mogelijke meting van deze effecten en de daarmee samenhangende mechanismen en processen. De vraag of deze effecten tussen verschillende cohorten verschillen, kunnen de meeste van deze studies niet beantwoorden, omdat hun data bijna altijd slechts een cohort omvatten. Toch is de vraag naar verschillen in de samenhangen tussen ouderlijke echtscheiding en welzijn van de kinderen voor verschillende cohorten van belang voor de interpretatie van die samenhangen en voor het toe te kennen belang aan deze samenhangen. Dit artikel probeert voor de opeenvolgende generaties middelbare scholieren uit de tachtiger en negentiger jaren van de twintigste eeuw vast te stellen in hoeverre deze samenhangen zijn verschoven.

De negatieve samenhangen tussen ouderlijke scheiding en het welzijn van hun kinderen kunnen zich in twee tegengestelde richtingen ontwikkelen: Amato (2001: 362-365) vond in zijn meta-analyse over het Amerikaanse onderzoek dat er een curvilineaire relatie bestond tussen het effect van eenoudergezinnen op het welzijn van kinderen en het decennium, waarin dit effect is gemeten: deze effecten (schoolsucces, gedrag, psychologisch welzijn en zelfbeeld) werden kleiner tussen de jaren zeventig en tachtig, maar namen weer toe tussen de jaren tachtig en negentig. Amato heeft twee mogelijke verklaringen voor deze curvilineaire relatie: 1. Een verandering in de aard van echtscheiding, waarbij de recente echtscheidingen in toenemende mate relaties omvat waarbij de ex-partners alleen maar gematigd (in plaats van extreem) ongelukkig waren met hun huwelijk. Juist scheidingen met relatief weinig ouderlijk conflict zouden extra onbegrijpelijk voor de kinderen zijn en dus leiden tot meer frustratie. 2. Twee-oudergezinnen hebben meer geprofiteerd van de voorspoed van de negentiger jaren dan eenoudergezinnen, waardoor de achterstand van de laatste op de eerste is toegenomen. Soortgelijke argumenten worden door South (2001) genoemd voor een verwante redenering over de mogelijke tegengestelde veranderingen in het effect van het werken van vrouwen op hun scheidingskansen.

* Anna Lont is doctoraal studente pedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam. Zij maakte dit artikel in het kader van de cursus 'onderzoekservaring', gegeven door de tweede auteur die toen hoogleraar empirische sociologie aan diezelfde universiteit was. Onze dank gaat uit naar het NIWI, waar de verschillende Scholierenstudies opgeslagen waren en naar het NIBUD die toestemming gaf voor het gebruik van deze data.

† Jaap Dronkers is thans hoogleraar Social stratification and inequality aan het European University Institute in San Domenico di Fiesole. Alle correspondentie richten aan de tweede auteur; EUI, Department of Political and Social Sciences, Via dei Roccettini 9, I-50016 San Domenico di Fiesole. E-mail: jaap.dronkers@ue.it.

Er zijn drie redenen om aan te nemen dat de negatieve samenhang tussen ouderlijke scheiding en het welzijn van hun kinderen kleiner wordt in de meer recentere cohorten in Nederland.

1. Vergeleken in de zestiger en zeventiger jaren is het aantal scheidingen, waarbij kinderen betrokken zijn sterk toegenomen. Weliswaar is deze groei in de tachtiger en negentiger jaren afgezwakt maar het huidige scheidingsniveau betekent wel dat het fenomeen echtscheiding met kinderen meer ingeburgerd geraakt en geaccepteerd kan zijn geworden. Scheidende ouders zouden door deze gegroeide acceptatie minder gestigmatiseerd worden en zouden daardoor als ouders beter blijven functioneren. Ook zouden kinderen van gescheiden ouders daardoor veel minder een uitzondering vormen en meer door hun leeftijdsgenoten geaccepteerd en zelfs ondersteund worden. Deze grotere acceptatie en steun door hun leeftijdsgenoten zouden de negatieve effecten op het welzijn kunnen verminderen.
2. De feitelijke juridische behandeling van echtscheiding zou in de loop van de tachtiger en negentiger jaren soepeler geworden zijn, omdat echtscheiding met kinderen normaler en meer geaccepteerd zou zijn geworden. Dat zou kunnen betekenen dat de intensiteit van de spanningen en conflicten tussen de scheidende partners geringer zou zijn geworden en deze conflicten minder via de kinderen uitgevochten zouden worden. Er zou tegenwoordig 'verstandiger' gescheiden worden dan vroeger. Dat zou voor de betrokken kinderen betekenen dat ouderlijke scheiding minder spanningen met zich meebrengt en dus geringere negatieve gevolgen voor hun welzijn. Daarnaast wordt er tegenwoordig meer bemiddeld tussen scheidende ouders in plaats van een langdurige rechtszaak waarin de scheiding wordt 'uitgevochten'.
3. Een derde mogelijke oorzaak van een afname van de negatieve samenhang tussen ouderlijke scheiding en het welzijn van hun kinderen is de groei in het 'co-ouderschap': gescheiden ouders houden tegenwoordig vaker samen de verantwoording over hun kinderen. De ouders houden op deze manier onderling (goed) contact en ook de kinderen blijven beide ouders zien en worden door beiden opgevoed. Daardoor blijft de opvoeding van beide ouders effectiever en wordt het welzijn van hun kinderen minder benadeeld.

Er zijn echter ook drie redenen om aan te nemen dat de negatieve samenhang tussen ouderlijke scheiding en het welzijn van hun kinderen sterker wordt in de meer recentere cohorten.

1. In de tweede helft van de twintigste eeuw is het aantal scheidingen waarbij kinderen betrokken zijn zeer sterk toegenomen. Als men aanneemt dat het aandeel slechte huwelijken gedurende de twintigste eeuw min of meer constant is gebleven, dan zou deze stijging er op wijzen dat de gemiddelde scheiding tegenwoordig om andere redenen plaats vindt dan vroeger. De Graaf & Kalmijn (2001: 25) laten zien dat de scheidingsmotieven in de tweede helft van de 20ste eeuw veranderd zijn en ook minder zwaar zijn geworden. In de jaren vijftig speelde het motief 'seksuele ontrouw van de man' mee bij 54% van de scheidingen, in de jaren tachtig was dat nog maar 38% (ontrouw van de vrouw 35%, resp. 28%). Ook het bijzonder zware scheidingsmotief 'lichamelijk geweld' wordt bij het verstrijken van de decennia steeds minder genoemd: 45% in de jaren vijftig naar 21% in de jaren tachtig. Dat kan betekenen dat de zeldzame scheiding in de jaren zestig en zeventig vaker een bewuste opluchting voor de betrokken kinderen betekende vanwege de beëindiging van een onhoudbare situatie. De meer veelvuldige scheidingen in de jaren tachtig en negentig brengen echter steeds vaker onbegrip en verwarring bij kinderen teweeg, omdat zij de noodzaak van die scheiding niet kunnen zien. Het steeds minder kunnen begrijpen van de scheiding van hun ouders kan het welzijn van hun kinderen uit de recentere scheidingen steeds sterker negatief beïnvloeden.

2. De Graaf en Kalmijn (2001: 26) vinden ook dat vrouwen bij recente scheidingen vaker de motieven 'uit elkaar groeien', 'tekort aan aandacht' en 'niet goed kunnen praten' noemen dan bij scheidingen uit oudere decennia. Bij vrouwen gescheiden in de periode 1949-1972 noemde 69% het niet kunnen praten een motief voor de scheiding, terwijl dit percentage bij meer recent gescheiden vrouwen is toegenomen tot 80%. Het belang van kinderen bij een goede psychologische relatie tussen hun ouders zal uiteraard bestaan, maar dit belang kan geringer zijn dan dat bij het instandhouden van het ouderlijk huwelijk, omdat voor kinderen een zo ongestoord mogelijke opvoeding belangrijker is dan een prettige relatie tussen hun ouders. Indien het aantal scheidingen op grond van een slechte psychologische relatie toeneemt, zou dit betekenen dat het negatieve effect van de gemiddelde scheiding voor kinderen toeneemt.
3. Vrouwen noemen volgens De Graaf & Kalmijn (2001: 27) steeds vaker het 'teveel werken door de ex-partner' en de 'verdeling van taken in het huishouden' als redenen om uit elkaar te gaan. Teveel werken wordt door vrouwen bij scheidingen in de jaren vijftig en zestig 8% genoemd tegen 28% bij scheidingen in de jaren tachtig; bij problemen rond de taakverdeling zijn deze percentages 15%, resp. 30%. Kinderen kunnen bij een meer geëmancipeerde relatie tussen hun ouders belang hebben, maar dit belang kan geringer zijn dan dat bij het instandhouden van het ouderlijk huwelijk, omdat voor kinderen een zo ongestoord mogelijke opvoeding belangrijker is dan een meer geëmancipeerde rolverdeling tussen hun ouders. Indien het aantal scheidingen op grond van een geringe geëmancipeerde rolverdeling toeneemt, zou dit betekenen dat het negatieve effect van de gemiddelde scheiding voor kinderen toeneemt.

Uiteraard is het mogelijk dat er geen veranderingen gevonden kunnen worden in het welzijn van kinderen ten gevolge van een echtscheiding in de periode 1984-1999. Beide besproken tegengestelde ontwikkelingen zouden dan met elkaar in evenwicht kunnen zijn.

Gegeven deze mogelijk tegengestelde ontwikkelingen en de huidige stand van het onderzoek is de hoofdvraag van dit onderzoek in eerste instantie beschrijvend: *zijn de negatieve samenhangen tussen bepaalde aspecten van het welzijn van kinderen en de ouderlijke echtscheiding gedurende de periode 1984-1999 verminderd?*

De beschikbare data maken het mogelijk om uit deze hoofdvraag nog twee specifieke subvragen af te leiden, die kunnen bijdragen tot een beter begrip van de al dan niet te vinden veranderingen in de negatieve samenhangen.

1. *Zijn in de tachtiger en negentiger jaren de negatieve effecten van vadergezinnen op het welzijn van kinderen meer toegenomen dan de effecten van moedergezinnen op het welzijn van kinderen?* Uit eerder gedaan Nederlands onderzoek (Borgers, Dronkers & van Praag, 1996; Dronkers, 1996, 1997) is gebleken dat het welzijn van kinderen uit moedergezinnen negatief werd beïnvloed ten gevolge van echtscheiding, terwijl dat in vadergezinnen niet het geval was. Deze auteurs gaven als verklaring voor dit verschijnsel dat de vaders die na een scheiding de volledige zorg voor de kinderen op zich namen een bijzondere selectie vormden. Ook zou er meer maatschappelijke waardering voor deze categorie vaders bestaan in vergelijking met alleenstaande moeders. Echter, door een grote groei van vadergezinnen in de tachtiger en negentiger jaren is de categorie zorgende vaders minder selectief geworden. Ook minder uitzonderlijke vaders nemen de volledige zorg voor hun kinderen op zich waardoor de negatieve gevolgen van echtscheiding op het welzijn van hun kinderen minder gecompenseerd zouden worden door hun bijzondere capaciteiten of door de extra maatschappelijke waardering.
2. *Zijn in de tachtiger en negentiger jaren verschillen ontstaan tussen de negatieve effecten op het welzijn van kinderen uit moedergezinnen met een hoogopgeleide moeder en van*

kinderen uit moedergezinnen met een laagopgeleide moeder? In eerder verricht Nederlands onderzoek (Borgers, Dronkers & van Praag, 1996) werden er geen verschillen waargenomen tussen het welzijn van kinderen uit moedergezinnen met een hoogopgeleide moeder en dat van kinderen uit moedergezinnen met een laagopgeleide moeder, terwijl in Amerikaans onderzoek een dergelijk verschil wel geregeld gevonden wordt. Dit verschil in uitkomsten zou verklaard kunnen worden door het feit dat in Nederland scheiden vòòr de tachtiger jaren nog ongebruikelijk was waardoor meestal vrouwen met doorzettingsvermogen en intelligentie (Dronkers, 2002) in staat waren een scheiding door te zetten. Voor vrouwen met minder doorzettingsvermogen lag die drempel veel hoger: de echtscheidingsprocedure was moeilijk en onbekend, waar ze zich liever niet aan waagden. Gedurende de tachtiger en negentiger jaren is de categorie vrouwen die moedergezinnen vormen minder selectief geworden. Doordat scheiden meer is ingeburgerd en de echtscheidingsprocedure soepeler en gebruikelijker is geworden, is het mogelijk dat gescheiden moeders niet meer in hoofdzaak vrouwen met doorzettingsvermogen en intelligentie zijn (Dronkers, 2002). Deze verandering in samenstelling van de categorie gescheiden moeders op het punt van doorzettingsvermogen en intelligentie zou tot gevolg kunnen hebben dat het verschil tussen het welzijn van kinderen uit moedergezinnen met een hoogopgeleide moeder en dat van kinderen uit moedergezinnen met een laagopgeleide moeder in de loop van de tachtiger en negentiger jaren gegroeid is. De selectieve categorie gescheiden vrouwen uit de zeventiger jaren neutraliseerden door hun grotere intelligentie en doorzettingsvermogen het verschil in hulpbronnen van laag- en hooggeschoolde gescheiden vrouwen in vergelijking met volledige gezinnen. Doordat in de loop van de tachtiger en negentiger jaren de categorie vrouwen die moedergezinnen vormen minder selectief is geworden wordt het verschil in hulpbronnen van laag- en hooggeschoolde gescheiden vrouwen zichtbaar, onder andere in het welzijn van hun kinderen.

2. Data

Het artikel van Borgers, Dronkers en van Praag (1996) beschrijft het welzijn van middelbare scholieren aan het begin van de negentiger jaren. Het Scholierenonderzoek dat zij gebruikten is echter op verschillende tijdstippen gedurende de tachtiger en negentiger jaren op een min of meer vergelijkbare wijze uitgevoerd. Daardoor zijn deze Scholierenonderzoeken geschikt voor de beantwoording van onze vragen. Voor dit artikel hebben wij gebruik kunnen maken van data van de Scholierenonderzoeken 1984, 1990, 1992, 1994, 1996 en 1999 van het NIBUD¹. Deze Scholierenonderzoeken kunnen beschouwd worden als representatief voor de Nederlandse middelbare scholieren van dat jaar, en zijn gehouden onder een groot aantal middelbare scholieren uit allerlei leerjaren en onderwijstypen. Het gaat hierbij om een schriftelijke vragenlijst die via de school werd verspreid en in schooltijd is afgenomen. De leerling en het soort gezin waarin hij/zij leeft is de onafhankelijke variabele. Het welzijn van de leerling is de afhankelijke variabele. Onze onderzoeksgroep hebben wij nu beperkt tot leerlingen van Nederlandse nationaliteit om zo de verstoringe invloed van cultuurverschillen uit te sluiten². Ook hebben wij alleen leerlingen tot achttien jaar oud in onze onderzoekspopulatie opgenomen, om vertekening door veranderingen in kenmerken van de oudere leerlingen te voorkomen. Aan de leerlingen is gevraagd hun oordeel te geven over een groot aantal aspecten van hun leven, overigens zonder dat te verbinden met echtscheiding of hun ouders. Alle gegevens, die wij in deze secundaire analyse van de NIBUD gegevens gebruiken, zijn dus zelfrapportages van de ondervraagde leerlingen. Middelbare scholieren, waarvan een van de ouders overleden is, hebben wij ook uit het analysebestand verwijderd,

teneinde verwarring tussen verweeduwde gezinnen en gescheiden gezinnen te voorkomen (zie Borgers, Dronkers en van Praag, 1996).

Uit de vragenlijsten hebben wij die vragen gekozen die een indicatie konden geven van de verschillende aspecten van het welzijn van de leerlingen. Daarbij moesten wij ons beperken tot die welzijnsindicatoren, die zowel in de tachtiger als negentiger jaren op min of meer gelijke wijze gemeten zijn. Door deze beperking is de breedte van onze welzijnsindicatoren kleiner dan bij Borgers, Dronkers en van Praag (1996). Omdat de omvang van de conflicten tussen ouders pas in de loop van de negentiger jaren gemeten zijn konden wij deze controle variabele niet in onze analyse betrekken. Voor onze vraagstelling betekent dit niet-controleren voor de omvang van de ouderlijke ruzie voor en na de scheiding dat wij de afname van de negatieve samenhang tussen ouderlijke scheiding en het welzijn van hun kinderen zouden overschatten, want wij kunnen geen rekening met de veronderstelde toename van het 'verstandig' scheiden gedurende de tachtiger als negentiger jaren. Maar als wij geen afname van deze negatieve samenhang zouden vinden, kan dat dus niet geweten worden aan het niet-controleren voor de omvang van de ouderlijke ruzie voor en na de scheiding.

Zo zijn wij in staat de volgende aspecten van het welzijn van middelbare scholieren te analyseren:

- *Financiële bijdrage van de ouders aan de kinderen.* Vaak wordt gevonden dat in gescheiden gezinnen en met name in moedergezinnen meer armoede voorkomt (Hoff, Dronkers & Vrooman, 1997). Dat zou betekenen dat kinderen uit gescheiden gezinnen minder geld tot hun beschikking hebben dan kinderen uit niet-gescheiden gezinnen. Tegelijkertijd bestaat de mogelijkheid dat gescheiden ouders (tijdelijk) minder tijd en aandacht (kunnen) besteden aan hun kinderen, wat zij compenseren met een grotere financiële bijdrage. Wij gebruiken drie indicatoren: de hoeveelheid zakgeld per week; de hoeveelheid extra geld per week, uitgesplitst in kleedgeld en reisgeld. Deze geldbedragen hebben wij niet gecorrigeerd voor inflatie of prijsniveau. Gegeven de inflatie van de tachtiger jaren kan dit leiden tot een overschatting van de stijging van de financiële bijdrage van de ouders gedurende deze periode.
- *Slechte gezondheid van de leerling.* De spanning samenhangend met de ouderlijke scheiding (zowel daarvoor als daarna) kan ook zijn gevolgen hebben voor de gezondheid van de scholieren. Ook kan het ouderlijk toezicht door de gebeurtenissen rond de scheiding verslapt zijn, waardoor de gezondheid in gevaar komt. De indicator is het aantal keer dat de leerling ziek is thuis gebleven afgelopen maand.
- *Ongewenst negatief gedrag.* De spanning samenhangend met de ouderlijke scheiding (zowel daarvoor als daarna) kan ook zijn gevolgen hebben voor de mate van ongewenst negatief gedrag van de scholieren. Ook kan het ouderlijk toezicht door de gebeurtenissen rond de scheiding verslapt zijn, waardoor er meer mogelijkheden voor ongewenst negatief gedrag ontstaan. De indicator is een schaal bestaande uit 10 vragen aan de leerling over de hoeveelheid ruzie en vechten en kleine criminaliteit per jaar, zoals vandalisme en diefstal, etc. De Cronbach Alfa van deze schaal is 0.80.
- *Plannen toekomstige zelfstandigheid en rolverdeling.* De spanningen die de ouderlijke ruzie en de scheiding met zich meebrengen kunnen leiden tot de wens van de kinderen eerder het ouderlijk huis te verlaten en zelfstandig te gaan wonen teneinde niet meer lastig gevallen te worden door deze ruzie en spanningen. Ook kan de ouderlijke scheiding er toe leiden dat kinderen van gescheiden ouders in zijn/haar eigen relatie een meer geëmancipeerde rolverdeling binnen het huishouden wensen. Ook kunnen kinderen van gescheiden ouders vaker na de ouderlijke scheiding, de vader en/of de moeder de rollen van de andere ouder hebben zien vervullen, waardoor de mogelijkheid van een meer

gelijke rolverdeling binnen het huishouden meer reëel wordt. Er zijn twee indicatoren: 1. de leeftijd waarop de leerling zelfstandig wil gaan wonen. 2. een schaal bestaande uit vijf vragen naar de toekomstige verdeling van het opvoeden en verzorgen van de kinderen, koken, geld verdienen en huishoudelijk werk, waarbij wij de vragen zo hebben gehercodeerd dat de meest de traditionele rolverdeling van man en vrouw het hoogst scoort op deze schaal. De Cronbach Alfa van deze schaal is 0.72.

De gemiddelden, standaarddeviaties en aantallen van deze welzijnsindicatoren zijn in de laatste twee rijen van tabel 1 weergegeven. In het Scholierenonderzoek 1984 zijn de variabelen slechte gezondheid, ongewenst negatief gedrag, en toekomstige werkverdeling bij verzorgen en opvoeding niet gemeten. Voor deze indicatoren kan dus alleen een kortere trend worden vastgesteld (1990-1999) in plaats van 1984-1999.

De verschillen in het welzijn van de middelbare scholieren tussen een- en twee oudergezinnen en de mogelijke veranderingen die hier in zijn opgetreden in de periode 1984-1999 kunnen ook veroorzaakt worden door veranderingen in achtergrondkenmerken. Immer, door de toename van het aantal echtscheidingen kan de samenstelling van de categorie gescheiden ouders zijn veranderd en dus hun kenmerken in verhouding tot die van de categorie niet-gescheiden ouders. Daarom controleren wij voor de volgende variabelen: schooltype van de leerling (van laag naar hoog: lbo, mavo, havo, mbo en vwo); leeftijd van de leerling; geslacht leerling (vrouw hoogste score); geloofsovertuiging van de leerling (vijf dichotome variabelen rooms-katholiek, hervormd, gereformeerd, islam, ander geloof; geen geloof als referentie categorie); hoogst gevolgde opleiding van de ouders (apart voor zowel vader als moeder met van laag naar hoog: lager onderwijs tot universiteit). Tabel 2 laat zien in hoeverre de belangrijkste kenmerken van twee oudergezinnen, moedergezinnen en vadergezinnen tussen 1984 en 1999 zijn verschoven.

De opleiding van de vader en de moeder zijn in het Scholierenonderzoek 1984 niet gemeten. Daarom kunnen wij in de multivariate vergelijkingen over de periode 1984-1999 niet rekening houden met het ouderlijk opleidingsniveau. Alleen in de vergelijkingen over 1990-1999 zullen wij de ouderlijke opleiding wel als controle variabele gebruiken. Omdat in alle vergelijkingen over de periode 1984-1999 wel gecontroleerd wordt voor het niveau van de opleiding van de leerling, menen wij dat de gevolgen van het ontbreken van de ouderlijke opleiding in de vergelijkingen 1984-1999 niet desastreus zijn voor het vaststellen van de significantie van een mogelijke trend.

Leerlingen uit moedergezinnen geven vaker geen informatie over het opleidingsniveau van de vertrokken vader, terwijl leerlingen uit vadergezinnen vaak niet het opleidingsniveau van de vertrokken moeder opgeven. In de multivariate vergelijkingen voor moedergezinnen nemen wij daarom alleen het opleidingsniveau van de moeder als controle variabele, terwijl in die van de vadergezinnen wij alleen het opleidingsniveau van de vader opnemen. Opname van het opleidingsniveau van beide ouders in de vergelijkingen leidt tot een vertekening van de eenoudergezinnen, omdat dan alleen die eenoudergezinnen in de vergelijkingen meegenomen worden, waarbij de kinderen vaker contact met de vertrokken ouder hebben en dus zijn/haar opleidingsniveau weten³.

Het gemiddelde schooltype van kinderen uit moedergezinnen is enkel in de jaren 1992 en 1994 significant lager dan dat van kinderen uit volledige gezinnen. In de jaren 1984 en 1990 is het weliswaar lager dan dat van kinderen uit volledige gezinnen en in de jaren 1996 en 1999 gelijk of zelfs hoger, maar de verschillen zijn niet significant. Het gemiddelde schooltype van kinderen uit vadergezinnen is in de jaren 1994 en 1996 significant lager dan het gemiddelde schooltype van kinderen uit volledige gezinnen. In de jaren 1984, 1992 en 1999 is het weliswaar lager dan dat van kinderen uit volledige gezinnen (en in 1990 hoger), maar deze

verschillen zijn niet significant. Over het algemeen is het gemiddelde schooltype van kinderen uit zowel moeder- als vadergezinnen significant lager dan het gemiddelde schooltype van kinderen uit volledige gezinnen.

Het gemiddelde opleidingsniveau van vaders uit vadergezinnen is in de jaren 1990 en 1999 significant hoger dan de gemiddelde opleiding van vaders uit volledige gezinnen. In de overige jaren (met uitzondering van 1994) is het gemiddelde opleidingsniveau van vaders uit vadergezinnen echter wel hoger dan dat van vaders uit volledige gezinnen, maar deze verschillen zijn niet significant. Over het algemeen is het gemiddelde opleidingsniveau van vaders uit vadergezinnen significant hoger dan het gemiddelde opleidingsniveau van vaders uit volledige gezinnen. Het gemiddelde opleidingsniveau van moeders uit moedergezinnen is in de jaren 1990 tot en met 1996 significant hoger dan het gemiddelde opleidingsniveau van moeders uit volledige gezinnen. Dit geldt ook voor het jaar 1999, maar dit verschil is niet significant. Over het algemeen is het gemiddelde opleidingsniveau van moeders uit moedergezinnen significant hoger dan het gemiddelde opleidingsniveau van moeders uit volledige gezinnen.

Kinderen uit eenoudergezinnen zijn minder vaak lid van een katholieke of protestantse kerk dan kinderen uit volledige gezinnen. Dit is echter minder duidelijk voor de tachtiger jaren dan voor de negentiger en voor kinderen uit vadergezinnen dan voor kinderen uit moedergezinnen.

Deze resultaten van tabel 2 laten duidelijk zien dat het rekeninghouden van veranderde achtergrondkenmerken van de categorieën gescheiden en niet-gescheiden ouders van belang kan zijn voor een juist beoordeling van veranderende effecten van eenoudergezinnen op het welzijn van hun kinderen.

3. Verschillen in welzijn tussen scholieren uit volledige en gescheiden gezinnen

Tabel 1 geeft voor de verschillende jaren de verschillen in welzijn tussen scholieren uit volledige en gescheiden gezinnen. Daarmee kunnen wij een eerste antwoord geven op onze hoofdvraag.

Moeders uit moedergezinnen geven significant meer zakgeld aan hun kinderen in vergelijking tot ouders uit volledige gezinnen. In 1984 kregen kinderen uit moedergezinnen $f6,55$ meer ($f53,10-f46,55$), in 1999 bedroeg dat verschil $f7,44$ ($f58,72-f50,98$). Er is geen duidelijke trend door de jaren heen te ontdekken, maar wel kan geconcludeerd worden dat in vergelijking met 1984 dit verschil in zakgeld alleen maar toegenomen is in 1999. Voor vaders uit vadergezinnen is het beeld door de jaren heen met betrekking tot zakgeld wat meer inconsistent, maar ook bij deze categorie is, weliswaar in mindere mate, een significant hoger bedrag aan zakgeld waar te nemen dat aan de kinderen gegeven wordt. Ook hier is echter geen duidelijke trend in de tijd te ontdekken, de verschilbedragen laten grote schommelingen zien voor de verschillende jaren.

Met betrekking tot zowel de hoeveelheid kleedgeld en reisgeld zijn er geen significante verschillen gevonden tussen volledige gezinnen en moedergezinnen en vadergezinnen.

De gemiddelde leeftijd waarop een leerling uit een moedergezin zelfstandig zou willen gaan wonen verschilt in de jaren 1990 tot 1996 significant van de leerlingen uit volledige gezinnen (0,63 jaar in 1990 en 0,27 jaar in 1996). Deze wens om eerder het gezin te verlaten wordt blijkens eerder onderzoek ook in de praktijk uitgevoerd: kinderen uit gescheiden gezinnen verlaten op jeugdiger leeftijd hun ouderlijk huis dan kinderen uit volledige gezinnen. Dit verschil in leeftijd tussen kinderen uit moedergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen wordt vanaf 1990 minder tot aan 1996, wat dus duidt op een trend in de tijd. Ook voor leerlingen uit vadergezinnen geldt dit significante verschil in leeftijd waarop het kind

zelfstandig denkt te gaan wonen voor de jaren 1990 tot en met 1996, met uitzondering van het jaar 1992 (1,00 jaar in 1990 en 1,33 jaar in 1996). Er is echter geen trend door de jaren heen te ontdekken tussen deze verschillen zoals dat bij kinderen uit moedergezinnen ten opzichte van kinderen uit volledige gezinnen wel geconstateerd is. De gegevens uit 1999 geven een afwijkend beeld ten opzichte van de gegevens van voorgaande jaren, dit geldt voor alle gezinstypen. Er zijn voor dit jaar geen significante verschillen tussen de gezinstypen waar te nemen.

Kinderen uit moedergezinnen hebben een significant meer geëmancipeerde toekomstige rolverdeling voor ogen dan kinderen uit volledige gezinnen in de jaren 1992, 1994 en 1999. Kinderen uit vadergezinnen laten geen significant meer geëmancipeerde toekomstige rolverdeling zien dan kinderen uit volledige gezinnen.

Kinderen uit moedergezinnen zijn significant meer ziek thuis gebleven dan kinderen in volledige gezinnen. Het verschil bedraagt 0,32 voor 1990 en 0,35 voor 1999, er is dus geen sprake van een duidelijke toe- of afname van de verschillen door de jaren heen. Voor kinderen uit vadergezinnen geldt dit significante verschil in het aantal keer ziek thuis blijven in de afgelopen maand alleen in het jaar 1992 (verschil: 0,34).

Ook vertonen kinderen uit moedergezinnen significant meer ongewenst negatief gedrag dan kinderen uit volledige gezinnen (verschil 0,25 in 1990 en 0,09 in 1996), met uitzondering van het jaar 1999 waarin de gegevens een afwijkend beeld vertonen. Duidelijk blijkt dat het verschil in ongewenst negatief gedrag tussen kinderen uit moedergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen kleiner wordt vanaf 1990 tot en met 1996. In 1999 vertonen kinderen uit moedergezinnen minder ongewenst negatief gedrag dan kinderen uit volledige gezinnen. Voor kinderen uit vadergezinnen zijn geen significante verschillen gevonden.

Over het algemeen vinden we niet veel minder significante verschillen in de late jaren negentig tussen kinderen uit eenoudergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen ten opzichte van de jaren tachtig of de vroege jaren negentig, maar het jaar 1999 lijkt soms een uitzondering. Daarmee zou het antwoord op onze hoofdvraag negatief zijn: de negatieve samenhangen tussen bepaalde aspecten van het welzijn van kinderen en de ouderlijke echtscheiding samenhangen lijken gedurende de periode 1984-1999 nauwelijks verminderd, met als positieve uitzondering ongewenst negatief gedrag.

Echter, veranderingen in de achtergrondkenmerken, zoals die gedeeltelijk zichtbaar werden in tabel 2, kunnen nog een mogelijke rol spelen doordat ze een mogelijke afname van de negatieve effecten neutraliseren. Dit bekijken we in de volgende paragrafen met behulp van multivariate regressie. Eerst doen wij dat voor de welzijnsindicatoren die de gehele periode 1984-1999 beslaan en dit doen wij afzonderlijk voor moeder- en vadergezinnen. Vervolgens bekijken wij alle welzijnsindicatoren voor de periode 1990-1999, waarbij wij ook kunnen controleren voor het ouderlijk opleidingsniveau. Tenslotte gaan wij na of in de periode 1990-1999 de verschillen in welzijn tussen kinderen met hooggeschoolde gescheiden moeders en kinderen met laaggeschoolde gescheiden moeders zijn toegenomen.

4. Trends over de periode 1984-1999

In de multivariate regressie analyses weergegeven in tabel 3 zijn de variabelen gezinssoort (moeder- en vadergezin) en jaar van ondervraging opgenomen ongeacht of ze significant effect hebben of niet. De overige variabelen zijn via de 'stepwise'-methode opgenomen, wat wil zeggen dat alleen de variabelen met significante effecten opgenomen zijn. Tot slot geeft de variabele interactie 'gezinssoort*jaar' een indicatie of er sprake is van een significante af-

of toename van effect van moeder- of vadergezinnen in opeenvolgende jaren⁴. Deze interactievariabele is ook alleen opgenomen als zij significant is.

4.1. Moedergezinnen in de periode 1984-1999

Kinderen uit moedergezinnen krijgen significant meer zakgeld dan kinderen uit volledige gezinnen, zoals tabel 3 laat zien. In opeenvolgende jaren stijgt de hoeveelheid verkregen zakgeld van alle kinderen ongeacht het gezinstype significant; kinderen krijgen in 1999 meer zakgeld dan in 1984, maar dit kan verklaard worden door de inflatie van de jaren tachtig. Er is echter geen significant interactie-effect, dat wil zeggen dat er geen sprake is van een significante toe- of afname van het effect van moedergezinnen in de opeenvolgende jaren op de variabele zakgeld.

In moedergezinnen ontvangen kinderen significant meer kleedgeld dan kinderen uit volledige gezinnen. De hoeveelheid verkregen kleedgeld is ook significant toegenomen voor alle kinderen in opeenvolgende jaren. Er is echter geen significante toe- of afname van effect van moedergezinnen in opeenvolgende cohorten met betrekking tot de variabele kleedgeld.

In moedergezinnen ontvangen kinderen niet significant minder reisgeld dan kinderen uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren ontvangen alle kinderen significant meer reisgeld. Er is geen sprake van een significant interactie-effect van het effect van moedergezinnen in de opeenvolgende jaren op de variabele reisgeld.

Kinderen uit moedergezinnen denken eerder zelfstandig te gaan wonen in vergelijking met hun leeftijdgenoten uit volledige gezinnen. In de jaren negentig denken alle kinderen ongeacht hun gezinstype vroeger het ouderlijk huis te verlaten dan dat kinderen in de tachtiger jaren voor ogen hadden.⁵ Er is echter geen sprake van een significant toe- of afgenomen effect van moedergezinnen in opeenvolgende jaren op de variabele 'leeftijd zelfstandig wonen'.

Er zijn dus geen significante verschillen in de late jaren negentig tussen kinderen uit moedergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen ten opzichte van de jaren tachtig, wanneer we rekening houden met de beschikbare achtergrondkenmerken.

4.2. Vadergezinnen in de periode 1984-1999

Kinderen uit vadergezinnen krijgen significant meer zakgeld dan kinderen uit volledige gezinnen, zoals tabel 3 laat zien. In opeenvolgende jaren stijgt de hoeveelheid verkregen zakgeld significant; alle kinderen ongeacht hun gezinstype krijgen in 1999 meer zakgeld dan in 1984. Er is echter geen significant interactie-effect, dat wil zeggen dat er geen sprake is van een significante toe- of afname van het effect van vadergezinnen in de opeenvolgende jaren op de variabele zakgeld.

In vadergezinnen ontvangen kinderen significant meer kleedgeld dan kinderen uit volledige gezinnen. De hoeveelheid verkregen kleedgeld is ook significant toegenomen voor alle kinderen in opeenvolgende jaren. Er is geen significante toe- of afname van effect van vadergezinnen in opeenvolgende cohorten met betrekking tot de variabele kleedgeld.

In vadergezinnen ontvangen kinderen niet significant minder reisgeld dan kinderen uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren ontvangen alle kinderen ongeacht hun gezinstype significant meer reisgeld. Er is geen sprake van een significant interactie-effect voor de variabele reisgeld.

Kinderen uit vadergezinnen denken eerder zelfstandig te gaan wonen in vergelijking met hun leeftijdgenoten uit volledige gezinnen. Ook denken alle kinderen ongeacht hun gezinstype in de jaren negentig significant vroeger het ouderlijk huis te verlaten dan dat kinderen in de tachtiger jaren voor ogen hadden. Er is echter geen sprake van een significant

toe- of afgenomen effect van vadergezinnen in opeenvolgende jaren op de variabele ‘leeftijd zelfstandig wonen’.

Er zijn dus geen significante verschillen in de late jaren negentig tussen kinderen uit vadergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen ten opzichte van de vroege jaren tachtig, wanneer we rekening houden met de beschikbare achtergrondkenmerken.

5. Trends over de periode 1990-1999

In de multivariate regressie analyses weergegeven in de tabellen 4 en 5 zijn de variabelen gezinsoort (moeder- en vadergezin) en jaar van ondervraging opgenomen ongeacht of ze significant effect hebben of niet. De overige variabelen zijn via de ‘stepwise’-methode opgenomen, wat wil zeggen dat alleen de variabelen met significante effecten opgenomen zijn. Naast de interactie variabele ‘gezinsoort* jaar’ kunnen in tabel 4 ook de interactie termen ‘moedergezin*opleiding moeder’⁶ en ‘moedergezin*opleiding moeder*jaar’⁷ voorkomen als zij significant zijn. De tweede interactieterm geeft aan of er een significant verschil bestaat in welzijn tussen kinderen uit moedergezinnen met hoger of lager geschoolde moeders, dat afwijkt van het gebruikelijke verschil in welzijn tussen kinderen met hoog- en laaggeschoolde ouders. De derde interactieterm geeft aan of dit verschil in welzijn tussen kinderen uit moedergezinnen met hoger of lager geschoolde moeders in opeenvolgende jaren significant af- of toeneemt. Deze drie interactievariabelen zijn ook alleen opgenomen als zij significant zijn.

5.1. Moedergezinnen in de periode 1990-1999

Kinderen uit moedergezinnen krijgen significant meer zakgeld dan kinderen uit volledige gezinnen, zoals uit tabel 4 blijkt. De toename in het verkregen zakgeld van 1990 tot 1999 door alle kinderen ongeacht hun gezinstype, is niet significant, in tegenstelling voor de periode 1984-1999. Het effect van moedergezinnen op de variabele zakgeld neemt gedurende deze periode echter wel significant af in opeenvolgende jaren, opnieuw in tegenstelling tot de periode 1984-1999. Dat betekent in dit geval dat kinderen uit moedergezinnen tussen 1990 en 1999 steeds minder zakgeld krijgen in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen, zodat het verschil in verkregen hoeveelheid zakgeld tussen kinderen uit moedergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen kleiner wordt.

In moedergezinnen krijgen kinderen niet significant meer kleedgeld dan kinderen uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren daalt de hoeveelheid kleedgeld die alle kinderen ongeacht hun gezinstype krijgen significant, dit in tegenstelling tot de periode 1984-1999. Er is geen sprake van een significante toe- of afname van effect van moedergezinnen in opeenvolgende jaren voor de variabele kleedgeld.

Er is geen verschil in de hoeveelheid ontvangen reisgeld tussen kinderen uit moedergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren neemt de hoeveelheid verkregen reisgeld door alle kinderen ongeacht hun gezinstype niet significant toe, in tegenstelling tot de periode 1984-1999. Er is geen significant interactie-effect tussen jaar en moedergezin.

Kinderen uit moedergezinnen denken significant eerder zelfstandig te gaan wonen dan hun leeftijdgenoten uit volledige gezinnen. Ook in opeenvolgende jaren is er een significant verschil waar te nemen in leeftijd waarop alle kinderen ongeacht hun gezinstype zelfstandig denken te gaan wonen. In 1999 denken kinderen jonger het ouderlijk huis te verlaten dan

kinderen in 1990 dachten te doen. Er is geen significant interactie-effect tussen jaar en moedergezin.

In moedergezinnen hebben de kinderen een significant minder traditionele rolverdeling voor ogen in vergelijking met hun leeftijdgenoten uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren denken alle kinderen ongeacht hun gezinstype echter steeds traditioneler over hun toekomstige rolverdeling. Er is geen significant interactie-effect tussen jaar en moedergezin.

Kinderen uit moedergezinnen blijven significant vaker ziek thuis in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren is er een significante toename te zien in het aantal keer dat alle kinderen ongeacht hun gezinstype ziek thuis blijven. Er is geen sprake van een significant interactie-effect tussen jaar en moedergezin.

Kinderen uit moedergezinnen vertonen significant meer ongewenst negatief gedrag in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen. De hoeveelheid ongewenst negatief gedrag door alle kinderen ongeacht hun gezinstype is in 1999 significant toegenomen ten opzichte van 1990. Er is geen sprake van een significant interactie-effect tussen jaar en moedergezin.

Over het algemeen vinden we niet veel minder significante verschillen in de late jaren negentig tussen kinderen uit moedergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen ten opzichte van de vroege jaren negentig, wanneer we rekening houden met de beschikbare achtergrondkenmerken. Daarmee is het antwoord op onze hoofdvraag negatief: de negatieve samenhangen tussen bepaalde aspecten van het welzijn van kinderen en de ouderlijke echtscheiding samenhangen lijken gedurende de periode 1990-1999 nauwelijks verminderd, met als positieve uitzondering de hoogte van het zakgeld.

Ook hebben we geen significante verschillen gevonden in welzijn tussen kinderen uit moedergezinnen met hoger of lager geschoolde moeders en dus ook geen significante toe- of afname van dat effect in het tijdsbestek 1990-1999.

5.2. Vadergezinnen in de periode 1990-1999

Kinderen uit vadergezinnen krijgen niet significant minder zakgeld in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen, zoals blijkt uit tabel 5. In opeenvolgende jaren krijgen alle kinderen ongeacht hun gezinstype een gelijke hoeveelheid zakgeld. Maar in opeenvolgende jaren neemt echter het effect van vadergezinnen met betrekking tot de variabele zakgeld significant toe. Dat wil zeggen dat kinderen in vadergezinnen in de loop van de negentiger jaren steeds meer zakgeld krijgen in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen. Dat is een verschil met de resultaten over de periode 1984-1999.

Kinderen in vadergezinnen krijgen in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen niet significant meer kleedgeld. Kinderen ongeacht hun gezinstype krijgen eind jaren negentig significant minder kleedgeld in vergelijking met het begin van de jaren negentig. Er is geen sprake van een significante toe- of afname van effect van vadergezinnen in opeenvolgende jaren op de variabele kleedgeld.

Kinderen in vadergezinnen krijgen niet significant minder reisgeld dan kinderen in volledige gezinnen. De toename in de hoeveelheid verkregen reisgeld door alle kinderen ongeacht hun gezinstype is in opeenvolgende jaren eveneens niet significant. Er is ook geen sprake van een significant interactie-effect tussen jaar en vadergezin.

In vadergezinnen denken kinderen significant eerder zelfstandig te gaan wonen in vergelijking met wat kinderen uit volledige gezinnen voor ogen hebben. Alle kinderen ongeacht hun gezinstype denken in de loop der jaren ook significant eerder zelfstandig te gaan wonen in vergelijking met de opvattingen die kinderen daarover hadden aan het begin van de jaren negentig. Er is sprake van een toenemend effect van vadergezinnen in opeenvolgende jaren op de leeftijd waarop kinderen zelfstandig denken te gaan wonen. Dat betekent dat

kinderen uit vadergezinnen in de loop van negentiger jaren op een steeds latere leeftijd het ouderlijk huis willen verlaten. Maar als wij geen rekening houden met vaders opleidingsniveau (zoals in tabel 3), dan vinden wij geen stijging van de leeftijd waarop kinderen het vadergezin willen verlaten.

Kinderen uit vadergezinnen hebben niet significant een minder traditionele (toekomstige) rolverdeling voor ogen dan kinderen uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren houden alle kinderen ongeacht hun gezinstype er significant een steeds traditionelere toekomstige rolverdeling op na. Er is geen sprake van een significante toe- of afname van effect van vadergezinnen in opeenvolgende jaren op de variabele toekomstige rolverdeling.

In vadergezinnen blijven kinderen significant vaker ziek thuis in vergelijking met hun leeftijdgenoten uit volledige gezinnen. Ook blijven alle kinderen ongeacht hun gezinstype in de loop van negentiger jaren significant steeds vaker ziek thuis. Er is geen sprake van een significant interactie-effect tussen jaar en vadergezin.

Kinderen afkomstig uit een vadergezinnen vertonen significant meer ongewenst negatief gedrag dan kinderen uit volledige gezinnen. In opeenvolgende jaren is de hoeveelheid ongewenst negatief gedrag dat alle kinderen ongeacht hun gezinstype vertonen significant toegenomen. Er is geen significante toe- of afname van effect van vadergezinnen in de loop van de jaren negentig op de variabele ongewenst negatief gedrag.

Over het algemeen vinden we niet veel minder significante verschillen in de late jaren negentig tussen kinderen uit vadergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen ten opzichte van de vroege jaren negentig, wanneer we rekening houden met de beschikbare achtergrondkenmerken. Daarmee is het antwoord op onze hoofdvraag negatief: de negatieve samenhangen tussen bepaalde aspecten van het welzijn van kinderen en de ouderlijke echtscheiding samenhangen lijken gedurende de periode 1990-1999 nauwelijks verminderd, met als positieve uitzondering de hoogte van het zakgeld en de leeftijd waarop kinderen denken zelfstandig te gaan wonen.

6. Conclusie en discussie

Wat betekenen bovenstaande resultaten nu voor onze onderzoeksvraag?

Ten eerste blijkt dat de veronderstelling dat de negatieve samenhangen tussen ouderlijke scheiding en het welzijn van hun kinderen in de periode 1984-1999 over het algemeen kleiner zijn geworden niet bevestigd wordt. Voor het vaststellen van verschillen in het welzijn tussen kinderen uit eenoudergezinnen en volledige gezinnen in de periode 1984-1999, hebben wij ons moeten beperken tot enkel de welzijnsindicatoren *financiële bijdrage* en de *leeftijd waarop de scholieren dachten zelfstandig te gaan wonen*. Op deze indicatoren van het welbevinden van de middelbare scholieren zijn geen significante effecten gevonden van zowel moeder- als vadergezinnen in opeenvolgende jaren. Er zijn geen verschillen tussen het welzijn van kinderen uit eenoudergezinnen en het welzijn van kinderen uit volledige gezinnen in de late jaren negentig ten opzichte van de jaren tachtig.

Over de kortere trend gemeten, te weten 1990-1999, veranderen de negatieve samenhangen tussen ouderlijke echtscheiding en het welzijn van hun kinderen niet of nauwelijks. Er zijn twee welzijnsindicatoren waarop wel veranderingen tussen de vroege en late jaren negentig hebben plaatsgevonden. Het effect van moedergezinnen op de variabele zakgeld in deze periode significant afgenomen. Kinderen uit moedergezinnen krijgen in opeenvolgende jaren steeds minder zakgeld in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen, zodat het oorspronkelijke verschil in de hoeveelheid verkregen zakgeld tussen kinderen uit eenoudergezinnen en kinderen uit volledige gezinnen kleiner wordt. Dit kan

duiden op een afname van 'afkoopgedrag' in moedergezinnen om zo hun mogelijk geringe(re) aandacht voor hun kinderen en/of de negatievere gezinssituatie te compenseren. Moedergezinnen zijn door deze mogelijke afname van het 'afkoopgedrag' in de loop van de negentiger jaren normaler geworden en zijn in dit opzicht meer gaan lijken op volledige gezinnen.

Het effect van vadergezinnen is in deze periode juist significant toegenomen, wat wil zeggen dat kinderen uit vadergezinnen in opeenvolgende jaren meer zakgeld krijgen in vergelijking met kinderen uit volledige gezinnen. Dit kan duiden op een toegenomen 'afkoopgedrag' in vadergezinnen, nodig omdat de zorgende alleenstaande vaders minder uitzonderlijk is geworden in de loop van de negentiger jaren. In dit opzicht gaan vadergezinnen dus steeds meer lijken op de ouderwetse moedergezinnen, waarin kinderen meer zakgeld kregen dan in volledige gezinnen. Van vadergezinnen is tevens een toegenomen effect geconstateerd in opeenvolgende jaren op de leeftijd waarop de kinderen zelfstandig denken te gaan wonen. Dat betekent dat kinderen uit vadergezinnen in de loop van de jaren negentig steeds later het huis denken te verlaten en zo dus meer het beeld benaderen dat voor kinderen uit volledige gezinnen geldt. Dit zou kunnen betekenen dat kinderen uit vadergezinnen hun leefsituatie in het eenoudergezin positiever zijn gaan waarderen wat maakt dat zij langer thuis willen blijven wonen.

In de inleiding hebben wij ook twee specifieke subvragen gesteld. De veronderstelling dat in de tachtiger en negentiger jaren de negatieve effecten van vadergezinnen op het welbevinden van hun kinderen meer zouden zijn toegenomen dan de negatieve effecten van moedergezinnen op het welbevinden van hun kinderen wordt niet bevestigd. Er zijn niet meer significante negatieve effecten van vadergezinnen op het welbevinden van hun kinderen in opeenvolgende jaren dan bij moedergezinnen het geval is. Waarschijnlijk is de categorie van vaders die vadergezinnen vormen niet minder selectief geworden. Zo is te zien dat het gemiddelde opleidingsniveau van vaders uit vadergezinnen in 1999 significant hoger is dan dat van vaders uit volledige gezinnen, zoals het ook in 1990 al significant hoger was.

De veronderstelling, dat er in de tachtiger en negentiger jaren verschillen ontstaan zouden zijn in negatieve effecten van echtscheiding op het welbevinden van kinderen tussen kinderen uit moedergezinnen met een hoogopgeleide moeder en kinderen uit moedergezinnen met een laagopgeleide moeder, wordt ook niet bevestigd. De negatieve verschijnselen van echtscheiding hangen dus blijkbaar niet af van de hoeveelheid beschikbare hulpmiddelen van gescheiden moeders.

De conclusie van dit onderzoek is dat de negatieve gevolgen van echtscheiding en het leven in een eenoudergezin in de late jaren negentig nauwelijks kleiner zijn geworden ten opzichte van die in de jaren tachtig en de vroege jaren negentig. Echter, dit hoeft niet te betekenen dat van de vaak veronderstelde trend geen sprake is. Het tijdsbestek van vijftien jaar en/of negen jaar is wellicht te kort om een dergelijke trend vast te stellen. Het zou de aanbeveling verdienen wanneer in soortgelijk onderzoek analyses uitgevoerd kunnen worden over een groter aantal jaren om zo veranderingen over langere termijn te kunnen vaststellen. Wij hebben in ons onderzoek gebruik kunnen maken van alle Scholierenonderzoeken die gedurende de jaren tachtig en negentig op min of meer vergelijkbare wijze zijn uitgevoerd. Er zijn echter geen soortgelijke Nederlandse onderzoeksgegevens over een langere periode beschikbaar. Bovendien zijn verschillende welzijnsindicatoren in de verschillende Scholierenonderzoeken ook niet op vergelijkbare wijze gemeten. Dit maakt vergelijking over een nog langere periode nog moeilijker. Daarom menen wij dat ondanks deze methodische problemen de meting van de mogelijke veranderende effecten van eenoudergezinnen, die wij in dit artikel presenteren, voorlopig voor Nederland niet verbeterd kan worden.

De conclusie, dat de negatieve gevolgen van echtscheiding en het leven in een eenoudergezin in de late jaren negentig nauwelijks kleiner zijn geworden ten opzichte van die in de jaren tachtig en de vroege jaren negentig, heeft in twee tegenstrijdige richtingen consequenties. Allereerst geeft ze geen steun voor de gedachte dat echtscheiding een normaal en ongevaarlijk kenmerk kan worden van een moderne en verlichte samenleving, die in de jaren zeventig en tachtig werd gekoesterd. Maar ten tweede geeft deze conclusie ook geen steun aan de gedachte dat de toegenomen echtscheiding verantwoordelijk zou zijn voor de snelle toename van ongewenste kenmerken van moderne samenlevingen (bijvoorbeeld toegenomen geweld onder jongeren), zoals de neoconservatieven tegenwoordig beweren. Daarvoor zijn de effecten van echtscheiding en de groei van het aantal echtscheidingen met kinderen te gering (zie tabel 2, eerste twee rijen). Bovendien laten onze analyses zien dat de toename van ongewenst gedrag onder jongeren gedurende de jaren negentig (meer negatief gedrag, vaker ziek, traditionelere rolopvattingen) optrad bij alle scholieren ongeacht het gezinstype waarin zij op dat moment leefden.

Voor ongewenste aspecten van samenlevingen bestaan geen zondebokken of goedkope en snelle oplossingen, net zo min als klassieke instituties als huwelijk en gezin naar believen veranderd of ontkend kunnen worden zonder dat daarmee schade wordt berokkend.

Tabel 1: Gemiddelde scores van leerlingen uit volledige gezinnen, moedergezinnen en vadergezinnen op de verschillende indicatoren van welzijn voor de jaren 1984, 1990, 1992, 1994, 1996 en 1999 (tussen haakjes de standaard deviaties).

Gemiddeld zakgeld per maand

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal	N
Volledig gezin	46,55 (34,54)	62,03 (56,12)	49,52 (45,54)	50,34 (42,21)	49,81 (51,29)	48,19 (41,87)	50,98 (45,61)	59061
Eenoudergezin, moeder	53,10 ** (42,16)	75,45** (69,11)	59,31** (54,88)	56,15** (47,14)	50,97 (35,87)	55,63** (53,13)	58,72 (52,55)	4961
Eenoudergezin, vader	55,01 ** (34,36)	70,87* (56,86)	66,10** (70,30)	63,48* (52,72)	57,52 (37,09)	56,08* (47,72)	62,10 (54,61)	882
Totaal	47,11 (35,16)	63,22 (57,34)	50,61 (47,01)	50,93 (42,77)	49,92 (50,33)	48,88 (42,93)	51,72 (46,37)	64904
N	9830	10041	12360	13953	7803	10917	64904	

Gemiddeld kleedgeld per maand

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal	N
Volledig gezin	83,60 (43,04)	113,32 (62,06)	118,45 (64,81)	113,84 (55,91)	98,23 (42,21)	100,74 (51,72)	107,16 (56,74)	19330
Eenoudergezin, moeder	85,19 (44,63)	120,36* (68,74)	122,54 (76,22)	113,03 (58,26)	102,03 (55,52)	107,82 (67,19)	111,55 (65,23)	2226
Eenoudergezin, vader	88,82 (46,59)	119,89 (74,36)	122,74 (75,40)	130,33 (65,05)	90,94 (31,90)	101,88 (56,61)	112,26 (65,95)	386
Totaal	83,84 (43,24)	114,20 (63,11)	118,96 (66,32)	113,92 (56,29)	98,56 (43,65)	101,43 (53,50)	107,70 (57,85)	21942
N	2668	4018	4502	4924	2547	3283	21942	

Gemiddeld reisgeld per maand

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal	N
Volledig gezin	54,10 (49,86)	65,07 (70,76)	49,04 (41,14)	63,89 (58,13)	46,72 (46,75)	52,13 (48,41)	57,57 (56,85)	8492
Eenoudergezin, moeder	49,11 (43,74)	61,78 (56,20)	46,90 (37,49)	60,14 (46,00)	41,82 (30,67)	61,07 (52,12)	55,34 (47,50)	957
Eenoudergezin, vader	50,74 (52,73)	53,16* (40,76)	45,17 (40,37)	65,48 (66,87)	41,20 (18,36)	62,50 (71,76)	54,40 (53,15)	181
Totaal	53,66 (49,47)	64,50 (68,99)	48,70 (40,69)	63,47 (56,96)	46,20 (45,28)	53,40 (49,81)	57,29 (55,93)	9630
N	2180	2560	1392	1915	596	987	9630	

Gemiddelde leeftijd wanneer de leerling zelfstandig wil gaan wonen

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal	N
Volledig gezin	20,76 (2,06)	20,05 (3,33)	20,32 (2,84)	20,55 (2,81)	20,15 (2,31)	17,50 (8,92)	19,85 (4,73)	62876
Eenoudergezin, moeder	20,63 (2,19)	19,42** (4,19)	20,03** (2,84)	20,25** (2,75)	19,88** (2,03)	17,55 (8,52)	19,62 (4,58)	5683
Eenoudergezin, vader	20,48 (2,19)	19,05** (4,83)	20,27 (2,49)	19,85** (2,53)	18,82** (1,83)	17,56 (7,76)	19,18 (5,12)	981
Totaal	20,74 (2,08)	19,98 (3,44)	20,29 (2,83)	20,51 (2,80)	20,12 (2,29)	17,50 (8,87)	19,82 (4,73)	69540
N	10598	11052	13275	15413	6132	13070	69540	

Gemiddelde schaalscore van de toekomstige rolverdeling zoals de leerling die voor ogen heeft

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal	N
Volledig gezin		8,81 (1,32)	8,69 (1,45)	8,62 (1,51)	8,55 (1,49)	8,69 (1,66)	8,67 (1,50)	54107
Eenoudergezin, moeder		8,74 (1,13)	8,53** (1,27)	8,54* (1,33)	8,45 (1,20)	8,55* (1,52)	8,56 (1,31)	4867
Eenoudergezin, vader		8,78 (1,31)	8,71 (1,31)	8,50 (1,29)	8,65 (1,60)	8,61 (1,57)	8,66 (1,41)	820
Totaal		8,80 (1,31)	8,67 (1,43)	8,61 (1,50)	8,54 (1,47)	8,68 (1,65)	8,66 (1,48)	59794
N		9730	14063	15976	8148	11877	59794	

Gemiddeld aantal keer ziek thuis gebleven afgelopen maand

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal	N
Volledig gezin		1,60 (1,04)	0,68 (1,98)	0,86 (2,16)	1,07 (2,32)	1,43 (5,56)	1,09 (3,04)	53743
Eenoudergezin, moeder		1,92** (1,27)	1,11** (2,71)	1,34** (2,38)	1,54** (2,70)	1,78* (4,43)	1,48 (2,85)	4897
Eenoudergezin, vader		1,77 (1,20)	1,02* (2,51)	0,93 (2,04)	1,54 (2,37)	1,61 (3,03)	1,38 (2,43)	819
Totaal		1,63 (1,07)	0,73 (2,07)	0,91 (2,18)	1,10 (2,35)	1,46 (5,44)	1,13 (3,02)	59459
N		10193	13704	15305	8572	11685	59459	

Gemiddelde schaalscore van ongewenst negatief gedrag dat de leerling vertoont

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal	N
Volledig gezin		0,62 (1,75)	0,61 (2,03)	0,53 (1,57)	0,45 (0,96)	0,93 (4,51)	0,63 (2,48)	44632
Eenoudergezin, moeder		0,88** (2,26)	0,77* (2,12)	0,68** (1,87)	0,54* (1,06)	0,87 (2,30)	0,75 (2,01)	4058
Eenoudergezin, vader		0,76 (1,55)	0,74 (2,08)	0,70 (1,49)	0,84 (1,90)	1,01 (2,56)	0,83 (2,07)	641
Totaal		0,64 (1,79)	0,62 (2,04)	0,55 (1,60)	0,45 (0,97)	0,93 (4,35)	0,64 (2,44)	60247
N		10916	13295	15716	8735	11585	60247	

* = $p < 0,01$; ** = $p < 0,05$ (t-toets in vergelijking met volledig gezin)

Tabel 2: De belangrijkste achtergrondkenmerken van volledige gezinnen, moeder- en vadergezinnen in de jaren 1984, 1990, 1992, 1994, 1996 en 1999 (tussen haakjes de standaard deviaties).

	1984	1990	1992	1994	1996	1999	Totaal
% moedergezinnen	7,1	8,0	8,7	9,2	7,4	7,6	8,1
% vadergezinnen	1,3	1,7	1,6	0,7	0,5	2,2	1,4
Gem. schooltype volledige gezinnen	2,96 (1,33)	2,89 (1,36)	3,06 (1,26)	3,00 (1,35)	3,20 (1,41)	3,47 (1,35)	3,07 (1,35)
Gem. schooltype moedergezinnen	2,88 (1,33)	2,88 (1,41)	2,95** (1,29)	2,85** (1,32)	3,24 (1,43)	3,47 (1,32)	3,01** (1,36)
Gem. schooltype vader gezinnen	2,92 (1,40)	3,00 (1,36)	2,92 (1,27)	2,38** (1,18)	2,44** (1,31)	3,31 (1,38)	2,94** (1,35)
Gem. opleiding vader volledige gezinnen		2,74 (1,44)	3,01 (1,54)	3,08 (1,41)	3,29 (1,48)	3,24 (1,45)	3,05 (1,48)
Gem. opleiding vader vadergezinnen		3,10** (1,68)	3,13 (1,60)	3,07 (1,68)	3,50 (1,69)	3,55** (1,43)	3,25** (1,59)
Gem. opleiding moeder volledige gezinnen		2,20 (.96)	2,46 (1,17)	2,83 (1,15)	2,97 (1,25)	3,00 (1,23)	2,69 (1,19)
Gem. opleiding moeder moedergezinnen		2,29* (1,16)	2,66** (1,37)	2,95** (1,22)	3,22** (1,34)	3,04 (1,31)	2,81** (1,31)
% Rooms volledige gezinnen	38	35	29	30	28	21	30
% Rooms moedergezinnen	36	25**	24**	24**	21**	18**	24**
% Rooms vadergezinnen	37	24**	24*	16**	33	16	23**
% Protestant volledige gezinnen	18	21	19	18	18	17	18
% Protestant moedergezinnen	12**	15**	11**	10**	9**	7**	10**
% Protestant vadergezinnen	8**	19	13*	19	15	7**	13**

* = $p < 0,01$; ** = $p < 0,05$ (t-toets of χ^2 in vergelijking met volledig gezin)

Tabel 3: effecten van moedergezinnen en vadergezinnen (beiden ten opzichte van volledige gezinnen) op de verschillende indicatoren van welzijn gecontroleerd voor de verschillende achtergrondkenmerken voor de periode 1984-1999.

	Moedergezinnen				vadergezinnen			
	Zakgeld	Kleedgeld	Reisgeld	Leeftijd zelfstandig wonen	Zakgeld	Kleedgeld	Reisgeld	Leeftijd zelfstandig wonen
Moeder-gezin	0,04**	0,01*	-0,01	-0,02**	0,03**	0,02*	-0,02	-0,02**
Jaar	0,09**	0,10**	0,07**	-0,11**	0,09**	0,10**	0,06**	-0,12**
Geslacht	-0,07**	-0,03**		-0,09**	-0,08**	-0,03**		-0,09**
Leeftijd	0,25**	0,06**	0,13**	0,11**	0,25**	0,06**	0,13**	0,11**
Schooltype	-0,08**	-0,09**	-0,18**	-0,08**	-0,08**	-0,08**	-0,19**	-0,09**
Rooms katholiek				0,06**				0,05**
Protestant	-0,08**	-0,07**		0,05**	-0,08**	-0,08**		0,05**
Islam	0,04**	0,03**		0,02**	0,04**	0,03**		0,02**
Ander geloof	-0,01**			0,01**	-0,01**			
Moedergezin*jaar	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	-	-	-	-
Vadergezin*jaar	-	-	-	-	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Adjusted R2	0,08	0,02	0,05	0,05	0,08	0,02	0,05	0,05

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$.

Tabel 4: effecten van moedergezinnen (ten opzichte van volledige gezinnen) op de verschillende indicatoren van het welzijn gecontroleerd voor de verschillende achtergrondkenmerken voor de periode 1990-1999.

	Zakgeld	Kleedgeld	Reisgeld	Leeftijd zelfstandig wonen	Toekomstige rolverdeling	Ziek thuis gebleven	Negatief gedrag
Moeder-gezin	0,09**	0,01	-0,00	-0,02**	-0,04**	0,03**	0,02**
Jaar	0,01	-0,07**	0,01	-0,08**	0,05**	0,02**	0,02**
Geslacht	-0,08**			-0,09**		0,03**	-0,09**
Leeftijd	0,23**	0,06**	0,13**	0,09**	-0,08**	0,02**	-0,04**
Schooltype	-0,08**	-0,08**	-0,19**	-0,09**	-0,08**	-0,05**	-0,06**
Opleiding moeder		0,03**		-0,02**	-0,06**	0,01*	0,02**
Rooms katholiek				0,05**	0,03**	-0,02**	-0,04**
Protestant	-0,08**	-0,09**		0,05**	0,09**	-0,02**	-0,05**
Islam	0,02**	0,03**		0,01*	0,01**	0,05**	0,03**
Ander geloof				0,01*		0,03**	0,01*
Moeder-gezin* jaar	-0,06**	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Moedergezin*opleiding moeder	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Moedergezin*opleiding moeder*jaar	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Adjusted R2	0,08	0,02	0,05	0,05	0,03	0,01	0,02

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$.

Tabel 5: effecten van vadergezinnen (ten opzichte van volledige gezinnen) op de verschillende indicatoren van het welbevinden gecontroleerd voor de verschillende achtergrondkenmerken.

	Zakgeld	Kleed-Geld	Reisgeld	Leeftijd zelfstandig wonen	Toekomstige rolverdeling	Ziek thuis gebleven	Negatief gedrag
Vader-gezin	-0,01	0,02	-0,02	-0,06**	-0,01	0,01*	0,01*
Jaar	0,00	-0,07**	0,03	-0,09**	0,02**	0,02**	0,03**
Geslacht	-0,07**	-0,02*		-0,09**	-0,02**	0,02**	-0,09**
Leeftijd	0,24**	0,05**	0,14**	0,09**	-0,08**	0,02**	-0,04**
Schooltype	-0,08**	-0,09**	-0,20**	-0,08**	-0,07**	-0,05**	-0,06**
Opleiding vader		0,05**	0,04*	-0,06**	-0,06**		0,02**
Rooms katholiek				0,04**	0,03**	-0,03**	-0,04**
Protestant	-0,08**	-0,09**		0,04**	0,09**	-0,03**	-0,06**
Islam	0,03**				0,01*	0,06**	0,03**
Ander geloof						0,02**	0,01*
Interactie vadergezin* jaar	0,04*	n.s.	n.s.	0,05**	n.s.	n.s.	n.s.
Adjusted R2	0,08	0,03	0,05	0,05	0,03	0,01	0,02

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$.

Literatuur

Amato, P. R. (2001). Children of Divorce in the 1990s: An Update of the Amato and Keith (1991) Meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370.

Amato, P. R. & Keith, B. (1991). Parental Divorce and Adult Well-being: A Meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 43-58.

Borgers, N., Dronkers, J. & Praag, B. van (1996). Verschillen tussen kinderen uit twee- en eenoudergezinnen in hun welbevinden op de middelbare school. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 12, 350-365.

Bosman, R. (1993). *Opvoeden in je eentje. Een onderzoek naar de betekenis van het moedergezin voor de onderwijskansen van kinderen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Dronkers, J. (1996). Het effect van ouderlijke ruzie en echtscheiding op het welzijn van middelbare scholieren. *Comenius*, 16, 131-147.

Dronkers, J. (1997). Het effect van contact met de vader na echtscheiding op het welzijn van middelbare scholieren. *Recht der Werkelijkheid*, 18, 119-137.

Dronkers, J. (2002). Bestaat er een samenhang tussen echtscheiding en intelligentie? *Mens en Maatschappij*, 77, (verschijnt binnenkort).

Fischer, T. & Graaf, P. M. de (2001). Ouderlijke echtscheiding en de levensloop van kinderen: negatieve gevolgen of schijnverbanden? *Sociale Wetenschappen*, 44, 138-163.

Gelder, K. van (2000). *Mamma, is het waar? Positieve en negatieve aspecten van het leven in een-ouder-gezinnen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Graaf, P. M. de & Kalmijn, M. (2001). Scheidingsmotieven in Nederland sinds de jaren vijftig. *Sociale Wetenschappen*, 44, 16-33.

Hoff, S. J. M., Dronkers, J. & Vrooman, J. C. (1997). Arme ouders en het welzijn van kinderen. In G. Engbersen, J. C. Vrooman & E. Snel (eds.), *De kwetsbaren. Tweede jaarrapport armoede en sociale uitsluiting* (pp. 123-141) Amsterdam: Amsterdam University Press.

South, S. J. (2001). Time-Dependent Effects of Wives' Employment on Marital Dissolution. *American Sociological Review*, 66, 226-245.

Spruijt, E. & Goede, M. de (1997). Het welbevinden van jongeren uit verschillende gezinstypen. *Comenius*, 17, 99-116.

Abstract

Changes in the relation between parental divorce and the well-being of their adolescent children during the 1984-1999 period in the Netherlands.

In this paper we address the question: 'are the negative correlations between particular aspects of the well-being of children and the parental divorce changed during the 1984-1999 period in the Netherlands?' We used the NIBUD school-surveys of 1984, 1990, 1992, 1994, 1996 and 1999 to compare for every year (aspects of) the well-being of adolescents living in complete families with that of their peers living in mother-families or father-families. The results indicate that there are no significant differences in the late 90s between single-parent families and complete families compared to the situation in the 80s. A comparison of the early 90s and the late 90s between single-parent families and complete families also show hardly any significant differences, except the amount of money children get of their parents in single-parent families (gets less in mother families and more in father families) and the expected age children think to leave their parental home in father-families (at a higher age in the 90s, so approximating the situation in complete families).

Noten

¹ Deze data zijn beschikbaar op het NIWI te Amsterdam onder de catalogusnummers P1446, P1447, P1448, P1449, P1450 en P1495.

² Dat wil uiteraard niet zeggen dat veranderingen in de samenhang tussen eenoudergezin, etnische herkomst en welzijn van middelbare scholieren oninteressant of onbelangrijk zou zijn. Het vergt echter een afzonderlijke studie, die de reikwijdte van dit artikel te buiten zou gaan.

³ Hier niet weergegeven analyses laten zien dat de variantie binnen de afhankelijke variabelen kleiner is bij die eenoudergezinnen waarbij de leerlingen het opleidingsniveau van beide ouders weten.

⁴ Deze interactie term is 0 als het om een volledig gezin gaat, 1 als het om een moedergezin uit jaar 1984 gaat en 15 als het moedergezin uit het jaar 1999 komt.

⁵ Dit resultaat lijkt in strijd met de tendens van de jaren tachtig en negentig, waarin adolescenten juist weer langer thuis blijven wonen. Het gaat hier echter niet om feitelijk gedrag, maar om een verwachting. De dalende leeftijd waarop deze scholieren verwachten hun ouderlijk huis te verlaten drukt wellicht eerder hun grotere zelfstandigheid binnen het ouderlijk huishouden uit.

⁶ Deze interactieterm is 0 als het om een volledig gezin gaat en stijgt met het opleidingsniveau van de moeder uit het moedergezin.

⁷ Deze interactieterm is 0 als het om een volledig gezin gaat en stijgt met het opleidingsniveau van de moeder uit het moedergezin en met het jaar van ondervragen.